

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Bartha Béla dr. jogtanárhoz** (Nagy-Csapó-utca 396.) intézendők.

A lelkészi jövedelem kiegészítéséről szóló törvényjavaslat.

Míg nem ismertük sem tartalmát, sem indokait: csak hozzávetőlegesen szólhattunk róla. Most, hogy előttünk áll a maga egész rideg valóságában, szinte félünk tőle.

Nem kötöttünk hozzá előre vérmes reményeket, mert az idők jelei, meg az előleges intézkedések nem voltak ránk nézve biztatók; de ilyen érzékeny csalódásra még akkor sem gondoltunk, mikor a *kongruára* való jogos igényeinknek „*decenniumos dotációcskává*” lehető összezsugorodásáról voltunk kénytelenek a szomorú sejtelmek hatása alatt beszélni.

Hiszen, ha így válik törvénytényé ez a javaslat, ahogy most hangzik: ki tudja, mily hosszú időre eltemeti a vallásegyenlőség magasztos elvét, az 1848-iki XX. törvénycikk érvényét, s a magyar protestáns egyházak önkormányzati drága jogait, anélkül, hogy hazai közéletünknek sajtó sebeit legalább ideiglenesen orvosolná.

Valóban nem csudálkozunk rajta, hogy az ág. hitv. evangélikus testvérek egyetemes gyűlési bizottsága febr. 16-án Budapesten kijelentette, hogy „ők a lelkészi jövedelmek kiegészítésére vonatkozó törvényjavaslatot elfogadni nem hajlandók, hanem az 1848-iki XX. törvénycikknek olyan végrehajtását kívánják, mely mellett a protestáns egyházaknak önerejükön nem fedezhető szükségletei teljes állami fedezetet nyerjenek.”*

Ilyen határozottan a mi református zsinati bizottságunk nem nyilatkozott. Előterjesztést fog majd tenni a legközelebb tartandó konventi gyűlésnek. Valószínűleg feltételezi, hogy a javaslat talán még módosítható. Ilyen reményben szólunk mi is hozzá, összefoglalva leglényegesebb kifogásainkat; bár lapunk egyik lelkes világi munká-

társa, *Ujfalussy Béla* határozottan rámutatott a legsérelmesebb pontokra, s úgy a Prot. Egyh. és Isk. Lap, mint a Sárospataki Lapok felszólamlásai hasonló értelemben hangzanak.

Leglényegesebb kifogásaink a következők:

1. *Nem felel meg ez a javaslat a vallásegyenlőség és viszonyosság elvének.* Mert ámbár az indokolásban erre a szép, magasztos elvre hivatkozik: mindazáltal mindjárt az első paragrafusban kimondja és megállapítja, hogy „a latin, görög és örmény szertartású katolikus lelkészek kongruája” egészen más alapon és más módon fog rendeztetni, mint a magyar protestáns, meg a többi törvényesen bevett felekezetek lelkészeinek segélyeztetése. Vajjon mit jelent ez egyebet, mint azt, hogy az ezelőtt ötven évvel ünnepélyesen kimondott nagy elvre borítsuk rá immár a csalatkozhatatlan pápa kedvéért a szemfedélül szolgáló fátyolt? Mert hát a régi uralkodó egyház csak annyiban óhajt egyenlőséget a többiekkel, hogy neki is autonómiaja legyen; de önfentartási terheket viselni egyáltalában nem hajlandó.

2. *Ellenkezik ez a javaslat az 1848-iki XX. t.-c. 3. §-ának nyíltan kifejezett intézkedésével.* Nincsen is erről a törvényről a javaslatban egy árva hang sem. Mintha soha nem is létezett volna. Csak arról van szó, hogy az újabb egyházpolitikai törvények tárgyalása alkalmával tételtt ígéret arra nézve, hogy a kormány „a törvényesen bevett vallásfelekezetek lelkészeinek nyomasztó anyagi helyzetén segíteni fog.” Ezt célozza csupán a javaslat. Az 1868-iki LIII. t.-c. még legalább megjegyzett annyit, hogy addig is, míg a vallásegyenlőségi törvény megvalósulhat, intézkedik a vallási viszonyosságról; de ezúttal már nem is ígéri, sőt szóba se hozzák még a viszonyosságot sem. Az állami eredetű egyházi javakról, vallás- és tanálmányi alapról ma már úgy beszélnek, mintha azok kizárólag csak a

* Prot. Egyh. és Isk. Lap 8. sz. 128. oldal.

katholikus egyházai volnának. Holott Isten, világ jól tudja, hogy ha ezekből az alapokból a protestáns egyházaknak visszaadnák, a mit tőlük erőhatalommal elvettek: nem kellene egyéb forrásokból eredő állami segélyről gondoskodni.

3. *Mellőzve vannak e javaslatban az evangyéliom alapján álló magyar protestáns egyházak szerzett jogai.* A történelmi fejlődésről csak a latin, görög és örmény szertartású atyafiak igényeinek emlegetése közben van szó. A magyar alkotmány védelmében kifejtett hősi küzdelmeknek, az evangyéliomi egyházak vallásszabadságát biztosító alaptörvényeknek emlékezte sincsen benne. Oda van sorozva a magyarságáról ismeretes református papság is azok közé, kik kegyelemből kapják a segélyt, kiktől az államnak óvakodnia kell, hogy államellenes üzelmeikkel a haza sorsát veszélyeztetésnek ki ne tegyék.

Megjárná ez, ha a vallásegyenlőség nagy elve már a katolikusok kedvéért nem mellőztetett volna. De miután az csakugyan nincs megtartva, sajátságosnak tűnhetik fel, hogy a magyar hazához való hűségről kétségtelen bizonyítékokkal rendelkező egyház a szerb és román papság miatt nem juthat a maga jogaihoz. Sőt feltűnő, hogy a törvényjavaslat indokolása a III. Ferdinánd korára hivatkozik, mikor „az uralkodó katolikus egyház lelkészeinek segélyezé-

sében“ előljárt a magyar állam a nyugoti országok előtt. No, ha most is úgy szándékozik tenni: akkor örülhetnek az ultramontán néppártiak, klerikálisok, jezsuiták: de mi lesz a jó magyar nemzeti érzelmű honfiak jövő sorsa? Hogy mi történt III. Ferdinánd után azoknak a gazdagon segélyezett kath. lelkészeknek segítségével, nem szükséges elősorolni. Köztudomású.

4. *Nincs biztosíték a törvényjavaslatban arra nézve, hogy autonomiánk fenmaradhat.* Az autonomiáról van ugyan beszéd elegendő benne: de egyszersmind olyan jogokat követel magának az állam, mely egyfelől a lelkészeket talán még politikai véleményök nyilvánításában is gátolhatja; másfelől az affiliáció, meg az új lelkészi állomások tilalmazása által egyházaink számát fogyaszthatja. A mostani kormányról nem tehető fel, hogy a magyarságot ekképpen gyengíteni megkísérelné. De a kormányok változásnak vannak alávetve. Képzeljük el, hogy pl. ha Zichy Nándor, vagy Esterházi Miklós Móric, vagy más ilyen buzgó katolikus jut a vallásügyi miniszteri bársonyszékbe: mi lesz a segélyezett protestánsokkal? Megérti-e a jezsuita befolyás alatt növekedett jövő nemzedék azt a hivatást, a mit ezek a mi apró kis magyar egyházaink a magyar nemzet érdekében teljesítenek? Bizony, távolról sem. Azt fogja mondani bizonynyal: ez meg ez

TÁRCA.

Isten, Haza, Szabadság.

— Egyházi beszéd március 15-én. —

Gal. 5, 1.: „A szabadságban, melyvel minket a Krisztus megszabadított, álljatok meg és ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgálatnak igájával.“

Tudjuk, érezzük mindnyájan, hogy az ember egy személyben véges és végtelen valóság. Az ember teste a természethez, a véges világhoz van kötve; lelke ellenben gondolataival, érzéseivel a végtelen felé irányul. Testének táplálására, fentartására, megvédelmezésére a véges világ javai szükségesek; lelkét azonban a véges világ javai nem elégítik ki, lelke végtelen, el nem múló javak után szomjúhozik. Míg testét nem tudja biztosítani a természet őshatalmai ellen: addig a természet rabja s míg lelke meg nem szabadul a lelki éhségtől, lelki szomjúságtól s a test állati ösztöneitől: addig a testnek szolgája. Szomorú és keserves szolgaság mind a kettő, de a lélek szolgasága nehezebb; mert a test biztosítását az ember önjerejéből munkálhatja, legyőzve a természet ellenséges erőit eszével. De a lélek szolgaságával szemben tehetetlen; a lelket tápláló végtelen javakat maga nem adhatja magának, véges volta miatt.

Jézus volt az, a ki az ember lelkét szabaddá tette, a ki összekapcsolta a földet a mennyel a saját látható életében, aki hidat vert a véges világból a

végtelenbe, egészen az Istennek mindenható, védelmező kezéig. Azért nemesak azon hatalomhoz kell ragaszkodnunk, amely testünk életét legjobban biztosítja hanem azon hatalomhoz is, a mely lelkünk életét teszi üdvössé, boldoggá. E két hatalom együtt teszi az embert valóban szabaddá. Az egyik hatalom: a vallás. Ez teszi szabaddá lelki életünket. A másik hatalom: az állam, vagy édesebb szóval: haza. Ez teszi szabaddá véges életünket. A vallást és hazát tehát az emberi szabadság nagy gondolata forrasztja együvé. Az emberi szabadság végett kell e két hatalomhoz rendületlenül ragaszkodnunk, mert évszázadokra, ezredekre szól a Pál apostol szava: „a szabadságban, a melyvel minket a Krisztus megszabadított, álljatok meg és ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgálatnak igájával.“ E szavak alapján fejtegetni fogom előttetek Sz. T. hogy az emberi szabadságban úgy állunk meg, ha ragaszkodunk 1-ör vallásunkhoz, 2-or hazánkhoz; 1-ör a vallási, 2-or a polgári szabadsághoz.

I.

A keresztyén vallást legtisztábban megértjük az evangéliumokból, a mi szabadságunknak ősmányjaiból, okleveleiből és ezekben is azon helyekből, a hol Jézusnak az Isten országáról szóló tanításai vannak feljegyezve. Isten országának már neve mutatja, hogy ez országnak feje: Isten, tehát ez ország törvénye: Isten akarata. Ezért imádkoznak ez ország tagjai eképen: „jőjjön el a Te országod, legyen meg a Te akaratod!“ Isten akaratát nem szedte törvénykönyvekbe, s-okba az Ur, hanem felnyitotta a saját földi életével

a három-négy egyház megérheti egy predikátorral! Nem kell több! Punktum! S mi következik? A mi nem is olyan régen volt: az eloláhosodás, szerbesedés vagy más ilyenféle nemzetiségbe való beolvadás.

5. *Nincs orvosolva a javaslat által az a főbaj, a mit régóta hangoztatunk, hogy a magyar protestáns kis egyházak nem bírják tovább az eddigi egyházi terhet.* Ha csak a jelenlegi papi fizetés emeltetik, de a teher a nép vállain nem könnyül meg: akkor nincs remény jobb jövőre. Sőt valószínű, hogy — mint mások is hangsúlyozzák — még panaszokra fog okot adni a segélyezés. Mert a nép azt mondja: megél már az államsegélyből a mi papunk, miért adnók oda neki mi is az utolsó falatot szegény gyermekeink szájából?

Igazság-e az, hogy a hol a katolikus lelkésznek az ő hívei nem tartoznak semmi fizetéssel vagy — mint mondani szokták — papbérrel: ugyanott a református pap kénytelen legyen szegény híveit, még a vegyes házasságban élőket is, bérért zaklatni?

Mi úgy képzeltük, hogy a lelkészi fizetés rendezése az *egyenlő teherviselés* alapján fog eszközöltetni. De íme, erről szó sincs többé. Az állam azt mondja: a ki fizetett eddig, fizet tovább is; a ki nem fizetett, attól ezután se

követel semmit. A protestáns ember segíthet magán. Legyen katolikussá s megmenekül a nagy papbértől!

Eddig megküzdöttünk ezzel a nehézséggel, mert azt mondhattuk a zúgolódóknak: „barátom, hiszen te magyar vagy, ne sajnáld áldozatodat a magyarsággal összeforrott vallás érdekében!” De ezután azzal áll elő a jezsuita is, hogy ő a magyar nemzet érdekét védi! Hiszen azért maradt fenn ez az ország ezredévig, mert a boldogságos szűz anya védelmezte meg. A néppárt is ugyanezt mondja, a hírlapok is ezt kürtölik. A primás is ezt predikálta. Ah! nagyon jól tudják ők, mit cselekesznek. A magyar nem pusztul el másként, mintha honfitársa csalja törbe. És most a hazafiság jelszavával kezdik Róma felé csalni híveinket.

7. *Nem lesz segítve eléggé papjainkon sem.* A dotációeska 800 frtra emelkedését mi idősebbek alig érzük meg. Az ifjabbak már nem lehetnek vele megelégedve. Iskoláink magas nagy épületeikkel, jól díjazott tanáraikkal s a mai kor igényeinek figyelembe vétele mellett sokkalta több igényeket gerjeszhetnek fel az ifjakban, mintsem hogy az egy kis falucska szerény zúgába néhány köből lélekocsúval, meg egy kis dotációeskával beérje. Nem is igen vállalkoznak már a tanulók papi pályára. Hiszen ha érettségi

a legjobb törvénykönyvet: a *szívet*, az érzelmek világát és tisztán megmutatta életével a legszebb érzelmet: a *szeretetet*. Ez az Isten országának első és utolsó, egyetlen törvénye: „*szeressed a te Uradat Istenedet. Szeressed a te felebarátodat, mint magadat.*” A kinek szíve s élete e törvény szerint igazodik, akinek szívét a szeretet napja tisztává, fényessé, melleggé teszi: az szabaddá lett Istennel, a világgal, az emberekkel és önmagával szemben.

A kinek szíve a szeretet által már tiszta: az nem úgy ismeri és féli Istent, mint a rabszolgák az őket korbácsoltató zsarnokot, hanem úgy, mint a gyermek azt az édes atyát, aki bűneit sirató gyermekének mindig kész megbocsátani, s örökre elfelejti az ellene mivelt gonoszt. Azért „*boldogok, a kik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak.*” „*Boldogok, a kiknek szívök tiszta, mert ők az Istent meglátják.*”

A kinek szíve a szeretet által Istennel így egyesült: az szabaddá lett e világgal, a természettel szemben is. Az tudja, hogy e világban minden valóság sorsa: elmúlás, tudja, hogy nemcsak az egyes embernek, hanem a népeknek, sőt magának a világegyetemnek sirja is meg van ásva; egyedül azoknak nincs vége, a kik *Isten gyermekeivé* lettek, mert azok „*mindenél drágábbak*”, azoknak „*még hajók szálai is számon vannak*”, azoknak „*mindenek egyaránt javokra vannak*”, még a szenvedések is, még a koporsó is, mert azok valóban „*érik, hogy az örök élet már e földön az övék lett.*” Ezért nevezi a 4-ik evangéliom Isten országát: „*örök életnek.*”

A ki Isten gyermeke: az szabad az emberekkel szemben is. Mert Isten gyermeke mennyei Atyjához hasonlít a szeretetben, ő „*nem keresi csak a maga hasznát*”, hanem a másokét is, ő nem szenved az irigység kínjait mások előmenetelén, szíve megesik embertestvéreinek szorongattatásain, irgalomra lágyul mint a samaritánus embertársainak testi lelki szenvedésén. Oh hiszen oly sötét, oly nagy a fájdalom birodalma! Özvegyek, árvák számnélküli számban tördelik ott kezöket. Csalódott hű szívek vergődnek ott, mint a meglőtt galambok. A tiszta lelkek fehér ruháját pirosra festik ott a beléjük tört nyílhegyek, az oldalukba szúrt lándzsasabek, a miket az irigység fekete álarcos orvvadászai, meg a rágalom durva katonái ütöttek. Oh, ha számba vennők: vajjon melyik köny lenne több: amit letöröltek, vagy amit okoztak az emberek? Lássátok Sz. T. Isten gyermeke szabad még ama gyehennára vivő bűnöktől: az irigységtől, haragtól, bosszúvágytól is, e saját keblünkben leselkedő gonosztól, Sátántól is, midőn embertársának nem hétszer, de hetvenhétszer is kész megbocsátani, mert csak így lehet mennyei Atyjához méltó, hasonló. Ime Isten gyermeke szabad embertársaival és önmagával szemben is és szabadsága az *önzetlen felebaráti szeretet*. „Az erőszaktól, mely mindent leköt, szabad csak az, ki úr maga fölött.” * E szabadság, a felebaráti szeretet, ez erkölcsi méltóság megfényesíti az ilyen keresztyénnek egész lelkét; megfényesíti külső megjelenését is, az az „*igazság*” a melynek „*megősmérése szabadokká tesz*” Istennel a világgal, az emberekkel és önmagunkkal szemben.

* Goethe.

vizsgálat nélkül is számíthatnak akárhányszor más olyan állásra, hol több anyagi jövedelmök lesz: miért végezzenek még négy évi teológiát is azonfelül? Némelyiknek, a ki a lelkeszi foglalkozásra belső hivatást érez magában, az is eszébe jut, a mire legközelebb előfordult eseteket tudnánk felhozni, hogy katholizál; úgy lehet aztán még püspök is, egyházfejedelem, kiról az ujságok majd magasztalólag szólnak, mert módjában lesz azokra búsán előfizetni.

Igy állunk ezzel a törvényjavaslattal. Nem vártunk tőle sok jót, de még abban is csalatkoztunk, a mit jogosan remélhattunk.

Adná Isten, hogy módosítása sikerülne, hogy teljesebben be legalább derék kultuszminiszterünk azon reménye, melyet táplál, hogy „oly intézmény alapját rakja le általa, mely közéletünk egyik sajnó sebének lesz hivatva orvosolni és melynek nagy horderejét és üdvös hatását a magyar állam közéletében csakhamar érezni fogjuk.“

Gergely Károly.

„1898 tanító nem tud magyarul.“

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr szavait tettem soraim címéül; elszomorító, hogy a legilletékesebb bíró ekként nyilatkozhatott. Tehát hazánk életének második ezerében ily óriási száma van azoknak, kiknek szent kötelességük lenne hazafiakat nevelni, s e

II.

Oh de saját tapasztalásotokból mondjátok meg, hány lépést kell, vagy kell-e megjárni, míg ezen magaslatra emelkedhetünk? Hiszen már az első emberesaládot úgy mutatja be a szent könyv, mint amelynek kebelében gyilkosság esett. Pedig éppen a *családi kör* volna az, a hol a felebaráti szeretet első sugara megjelenik, amelynek tagjai nemcsak magokért, hanem egymásért is munkálkodnak, amelynek tagjait a férj és nő szerelmének szent titokszerűsége, az anya szeretetének testi, lelki mélysége, az apai szeretet lelki nagysága, a gyermeki hála s a testvérek lelki kapcsa boldog társasággá fűzik.

De a családi szeretet még így sem a tiszta felebaráti szeretet, mert belevegyül a *családi érdek*, haszon, amely az idegent nem öleli át, sőt gátja az idegen előmenetelének. Hányszor jönnek ellentétbe, hányszor ütköznek össze egymással nemcsak az egyes emberek, hanem a családok érdekei is. Így kerülnek ellentétbe, s így kerülnek összeütközésbe egymással a gazdálkodók, a kézimunkások, az iparúzó, a kereskedést folytatók, a szellemi munkások külön érdekei is; így lenne zürzavarrá, fejtelenséggé az emberek élete, amelyben csak az anyagi haszonlesés, a test javai és az erősebb ököket uralkodnának; így lenne az ember teljesen a test rabszolgája, így aljasodnék állattá, így áldozna le a szeretetnek ég felé mutató napja, mely áldást, virágzást, fejlődést, boldogságot áradoztat.

Íme ezért adott a bölcs Isten nekünk egy mind-ezeknél nagyobb földi hatalmat, amely külső erejével

kötelesség teljesítéséhez a képesség legelső fokával sem bírunk; ugyanesak a miniszter úr mondja: „2217 iskolában nem tanítják sikerrel a magyar nyelvet és a tanítók közt sok van, ki *tud magyarul, de nem akar tanítani*“, s folytatólag okát adja ez államveszélyes állapotnak e szavaival: „a *fejelméleti eljárásoknál, mikor megkeressük a főhatóságokat, ezek nagyrésze könnyedén bánt el e kérdésekkel.*“

A miniszteri nyilatkozat mélyen elszomorítja a hazafias keblet s nekünk, magyar reformátusoknak az esik nehezen, — és talán méltán — hogy oly képviselőink is, kiket felekezetünkhöz nemcsak a születés, de hivatalos, bizalomból eredő állás csatol, nem látták szükségesnek felkérni a miniszter urat, legyen szíves ne csak általánosságban, de felekezetenként mutassa ki a törvénynek eleget nem tevő, vagy azzal éppen ellentétbe helyezkedett tanítók számát és — a mi szintén ily kívánatos lett volna — mutassa ki, szintén felekezetenként, azon egyházi főhatóságokat, kik „könnyedén elbánásokkal“ legfőbb, sőt mondhatjuk egyedüli okai annak, hogy kultuszminiszterünk ily elszomorító jelentéssel állhatott elő.

Kivánnunk kell e részletezést nekünk, magyar reformátusoknak, mert a hazafiatlanság látszatával sem engedhetjük beszennyeztetni több százados multunkat s nem akarhatjuk, hogy bel- vagy külföldön lehessen, ki egy percig is gondolhassa, hogy e hazafiatlan érzületű tanítók számát felekezetünk egyetlen egygyel is szaporította.

Látni, tudni kell ezt a nemzet törvényhozásának különösen ma, a mikor a magyar állam — ha részben is — eleget szándékozik tenni félszázad előtt elvállalt kötelezettségének: fizetéskiegészítésben óhajtja részéssíteni a hazai felekezetek lelkészeit.

megfekezze, kibékítse, egyesítse e különböző érdekeket, segítse, emelje és diadalra vigye külső erejével a végtelennek, a vallásnak belső erejét: a szeretetet.

E külső hatalom neve: *haza*. A haza terjeszti ki szárnyait a vallás fölébe. A haza viraszt, mint édes anya mindnyájunk érdeke, lelkünk üdvössége: a testi, lelki szabadság felet. Azért ez édes anyának, a hazának megvédése, önállóságának biztosítása, erősödésének munkálása, nagygyá, csodálttá, magasztossá dicsővé tétele, szentté avatása mindenkinek mindennél nagyobb kötelessége. Minden más kötelességet magában foglal a haza neve. A hazáért semmi áldozat sem nagy. A hazáért kell lángolni az imádságnak a szívből, égni a munkának s villámlani a kardnak a kézben, omlani a vérnek s elomlani az életnek a csatamezőn. A hazáért nem fáj a szívbe fúródó golyó, édes a szuronydöfés. Mert a haza mindnyájunké és ha a haza meghal . . . mindnyájan árvák, boldogtalanok vagyunk. A haza a legnagyobb, legkedvesebb család, otthon, szülei ház, amely ha megfertéztetve körakásokra hanyatlik: hiába menekül a honfiszív más ég alá, szebb ég alá!

Avagy nem talál-e útát a *honvágy* a világtengereken át is? Nem gyorsabb-e az árbocos hajóknál is? Oh mert nem lehet kitépni az agyból az emlékezet gyökerét, nem lehet elfelejteni „*azt az órát, amely visszafelé fordítja a hajózók vágyait s meglágyítja szíveiket az a nap, amelyen istenhözadót mondtak a kedves barátoknak.*“ * És a száműzött római böl-

* Dante: A Purgatorium 8, 1. kk.

Míg hazánkban felekezeti iskolák lesznek, ezek tanítóira, hazafias szellemökre a legközvetlenebb s így legnagyobb befolyást az illető felekezet lelkészei fogják gyakorolni. E lelkészek azt a szellemet, azt az érületet öntik tanítóikba, melylyel maguk el vannak telve, s a mely szellemet főhatóságaik képviselnek; azért a legnagyobb joggal állíthatjuk, hogy a miniszter úr által nyilvánossá tett szomorú állapotok előidézői legfőként és egyedül a felekezeti lelkészek és főhatóságok, s megdölgöndö, nem követ-e el a magyar állam önmaga elleni, helyrehozhatlan hibát, ha kellő biztosíték nélkül saját ellenségeit segítyezi s jutalmat ad azoknak, kiket büntetni kellene?

Biztosítékról szólottunk; ilyen akar lenni a miniszteri törvényjavaslat 9. §-a. E szerint „államellenes magatartás miatt“ a lelkészi jövedelemkiegészítés megtagadható. Ugyde eltekintve attól, hogy az ily államellenes magatartás — mint sok példa van rá — még jövedelmező üzlet is volt, vajjon éppen az az egyházi főhatóság, mely a tanítók államellenes magatartását oly könnyedén vette, a mikor a törvényjavaslat ugyanezt a főhatóságot teszi elbírálójává annak, követett-e a felekezet lelkésze avagy nem államellenes magatartást — e lelkészek, saját kartársai ellen nem fog élni nagyobb szigorral, mint élt tanítóival szemben; így mi e törvényjavaslat intézkedésében a magyar állam jogai biztosítására elegendő garantiát éppen nem látunk; és e törvény 1. §-a a róm. és gör. kath. felekezetnek, hallgatolag ugyan, de megadja a kiváltságot, hogy ők a 9. §. intézkedése alá sem esnek.

Nem helytelenítjük mi, ha okszerű kiméletet mutat a törvény ott, hol arra szükség van, ha feleslegesen, szükségtelenül felekezeti vagy autonomikus érzékenységet nem szít; de e kiméletnek meg kell szűnni, midőn

nem felekezeti, de nemzeti érdekről van szó. Ez érdekel szemben minden felekezeti érdekek háttérbe kell vonulni.

„A felekezeti iskolák, autonomiák ne legyenek telve oly sejtekkel, melyekben a magyar nemzeti állam elleni gyűlölet mint darázs-faj lakozzék, s ott nem mézet, hanem fulánkot készítsen a magyar állameszme ellen.“

A meglevő iskolák és autonomiákból e sejteket távolítsuk el, a keletkezendőkbe pedig ily sejtek építését ne engedjük.

A darazsaknak ne adjunk mézet, ne engedjük, hogy ezek e mézet a munkás, hasznos méhektől elragadják!

Egyenlőséget kívánunk jogokban úgy, mint a köteleességekben, — egyenlőséget a törvény előtt is; így fegyelmi ügyekben való kivételekhez sem adhatjuk belenyugvásunkat; hazánk javáért hoztunk eddig is áldozatot, újabb áldozat hozatalától sem riadunk vissza, még ha az önkormányzatunk jogainak kevesbítésével járna is; de ily áldozat hozatalára csak nemzeti érdek indíthat bennünket és ha törvényileg biztosítva lesz az, hogy e haza egyetlen iskolájában, egyetlen templomában sem lehet más tanítani, más hirdetni, mint Isten ígését és ennek méltó testverét, a magyar haza szeretetét; ha biztosítva látjuk e törvények által, hogy ez iskolák, e templomok egyikében sem lehet e törvények iránti tiszteletlenséget és engedetlenséget tanítani, hirdetni; ha ez a bőkezű és nagylelkű magyar állam nemesak jutalmakat, jótéteményeket osztogat — még pedig jó gyermekeinek, kikről tudja, hogy jutalom várása nélkül is szeretik őt, fukarabban — hanem lesz sujtó karja is azokkal szemben, kik törvényeinek nem engedelmeskednek és ez a sujtó kar érni fogja nemesak a fizetéskiegészítésre szorult szegény papot, de a száz-

esész Lucius Annaeus Seneca hiába igyekszik bebizonyítani édes anyjához írott világhírű „Vigasztalásai“-ban, hogy „a bölcsnek minden hely hazája“: örökre tiltakozik ellene a szív, amely a kemény férfikebelben viaszszá olvad a hazai himnus dallamára, a szív, a melynek szép a mély-kék fényű déli ég, a violaszín tenger, a narancsfák, pálmák ligetével szegve partjain, de mégis szebb az aranykalászszal hullámzó rónatenger a kanyargó folyó füzes partja, hol a pásztorfurulya méla hangja és a májusi akácillat esőkolgatja a lelket. És mikor a kemény férfi, a bujdosó, honán kívül éjszakánként párnájába temeti arcát: oh akkor meg kell neki vallani, hogy nem a megszokás, hanem Isten keze oltá az emberi szívbe a honszerelmet, ezt a természetes rejtelmes, mélységes hatalmat, hogy ez az érzelem védjen minden nemest, ez emelje a vallást, a felebaráti szeretet munkáját, az anyagi, szellemi haladást, az ember szabadságát, diadalát a véges világ felett!

A hazaszeretet anygala testvér a vallás anygálával, hogy egyik a másikat támogassa. Mindkettőjüknek legidősebb tanító, útmutató testvérek a szabadság anygala. S mindhármójukat Isten küldötte az égből, hogy a népek reájok hallgassanak.

Vallás-, haza- és szabadságszeretet: e három teszi érdemessé a nemzeteket az életre. És a melyik nemzetben valamelyik nincs meg: az nem lévén érdemes az életre: *meghal, szolgál* lesz.

Azért Atyámfiai! ha jönnek hozzátok a vallás nevében apostolok, akik azt mondják, hogy a vallás szab törvényt hazátoknak, mondjátok meg nekik, hogy

a haza Isten rendelése ép úgy, mint a vallás, hogy egyik a másikat oltalmazza, de egyik a másikon ne uralkodjék. Tehát a hazának senki ember fia törvényt nem szabhat, még a legszentebb sem, egyedül maga a haza.

Ha pedig jönnek hozzátok szemforgató kegyesek, akik a farizeussal együtt nem tartják magokat olyanoknak mint más emberek, a minemű a bűneit érző puklikánus is, a kik ujjászületesüket hirdetik, a kik szemforgatásukban csak mennyei hazáról ábrándoznak, a földivel édes-keveset törődnek, a hazáért fegyvert kezökbe fogni véteknél tartják: mondjátok meg nekik, hogy a ki nem jó hazafi: az nem jó keresztyén.

És végre ha jönnek hozzátok apostolok, a kik segíteni akarnak a társadalmi bajokon, a melyek mindig voltak és az ember gyarlóságai miatt mindig lesznek, a kik úgy akarják szeretni a népet, hogy megölik szívében a szeretetet: a társadalom legjobb gyógyszerét; a szegénytől elveszik legjobb vigaszát: a lelkét tápláló mennyei hazát és kigúnyolják a földi haza nevéét, annak intézményeit, törvényeit, jogrendjét, alkotmányát: mondjátok meg nekik, hogy a mely ember, vagy nemzet a vallást és hazát megtagadja: az nyomorultabb életet és halált lát, mint az állat. Mondjátok meg, hogy minden társadalmi újításon egyedül akkor van áldás és siker, ha Isten és a haza nevében kezdjük és végezzük el. Mondjátok meg nekik, hogy a ki az emberi természettel és a dolgok mivoltával ellenkező valósíthatlan álmokért nem hallgat a jobbik, józanabb eszére, hanem rajong söt erőszakoskodik: az nem kisebb dolgot mivel, mint a haza

ezrekig felmenő jövedelmet élvezőket is; ha a sujtó kar egyenlően bünteti a bűnöst, viseljen akár kopott palástot, akár netalán bibort — akkor, de csakis akkor lehetünk készek az áldozatra, s hozandó áldozatunkat örömmel tesszük a magyar nemzeti állam oltárára, mert mi magyar reformátusok kívánjuk: „Ne csak az izgatónak legyenek jogaik, hanem a magyar államnak is!”

Ujfalussy Béla.

Közjogi és magánjogi modus infinitivus, Unio- és törvénytisztelet Erdélyben.

(Nyílt levél gyanánt tek. Somódi István ügyvéd, kolozsvári presbyter úrhoz.)

A „Debreceni Prot. Lap” idei 6-ik és 7-ik számában „A kolozsvári papválasztás” címe alatt igen tanulságos dolgokat hozott világosságra tek. ügyvéd úr, a melyek legalább elméleti oldalról mindnyájunkat érdekelnek; de azokat, kik egyházunk történeti fejlődését meg nem útálták és azokat, kik e fejlődési processusban ma is folytonosságot keresnek, életet sejtene, sőt eme sejtett életre jövendőt építeni is bátorkodnak, mondom, az ilyeneket, legyenek bár józan politikusok, avagy csak ábrándozók — még közelebről érdeklik. Azok pedig, a kik elég méltánylással viseltetnek a kritika írtó, úttörő, de háladatos munkája iránt, nem állhatják meg, hogy meg ne kísérsék bírálatuk kimondását úgy, a mint adatott kinek-kinek az arravalóság különböző mértéke szerint. Ezt óhajtom én is megkísérteni a kellő részletességgel előadott kérdésben, oly céllal és óhajással, hogy esetleg helytelen fölfogásom helyesebbet és tökéletesebbet provokáljon, a melyből aztán mindnyájan épülhessünk.

sirját ássa, mert mint mindennek, úgy a szabadságnak is határa van és a szabadság túlzása — mint minden túlzás — az ellenkezőre: a szolgaságra és zsarnokságra vezet. És amit most mondtam: az nem álmodozás, hanem 4000 esztendő történetében sokszor bebizonyult igazság.

Szeretett Hallgatóim! Engem sok fájdalom ért már ez életben, olyan fájdalom is, a melynek nagyságánál csak az a végtelen irgalom nagyobb, a mely letörni nem engedett. Azért szent előttem minden fájdalom. És édes vérem, magyar népem, hogy ne volna szent, a mi a fájdalomtól neked jut!? De még ennél is százszorta szentebb egy hangtalan fájdalom: a haza fájdalma, midőn látnia kell, hogy fiainak egy része — ha rászédetve is, de — olyan útra lépett, a mely nem csak a haza gyermekeinek, de magának a hazának sirjához visz. Nem csak egyezer évünknek, de 4 ezer évnek tanulsága, hogy a mely nemzet fiainak ökle erős a gyűlöletre, de szíve gyenge a szeretetre egymás iránt: ez a nemzet a halál révén jár. És ha meghal, halála szörnyűbb minden halálnál, mert „*kapni fog érdeme díjába kezére bilineset, nyakába jármot, hátára kancsukát.*” * És „*az ő férgé meg nem hal és az ő tüze meg nem aluszik.*” Oh rettenetes egy nemzet halála még gondolatnak is. „*A kinek füle van a hallásra: hallja!*” Rajtad áll édes magyar népem, hogy meghalljad, megértsed. Vajjon megérted-e 1000 évünk tanulságát, hogy Isten-, haza- és szabadság-szeretet tette érdemessé fajunkat 1000 éves életére.

* Petőfi.

Köszönetet kell mondanom t. ügyvéd úrnak a becses munkáért, melylyel e tárgyat előnkbe adni szíveskedett, valamint a tanulmányért, melylyel a kérdést praeparálta s így a hozzászólást megkönnyítette. T. ügyvéd úr a dolog lényegét úgyis elég éles szemmel átvizsgálván, okom sincs, de alkalmam sincs azt újabban átvizsgálni, hanem készséggel elfogadva a kész anyagot: úgy kívánok már azzal elbánni, a mint a megállapított tényállással elbánni szokás. A hivatolt két számban közölt tényálladékért tehát a t. ügyvéd úr viseli, az itt elmondandó őszinte bírálatért pedig én viselem a felelősséget. A történeteket egybevetem a törvényekkel s megállapítom a differenciát mindenütt, nem törődve azzal, kinek terhére esik a differencia itt vagy ott, meg lévén győződve, hogy a haszon az igazság javára esik mindenütt. E rövid prefáció után lépünk be hát oda, a hol egyenlők vagyunk mindnyájan, a törvény eleibe. Olyan jólesik ez a kis ideig tartó paritas, ha csak papiroson is. Világosság és egy kis üde lég, ugyan kinek árthatna meg? Tehát lássunk hozzá!

E becses lap nt. szerkesztőjének szíves engedelmével, a kolozsvári lelkészválasztásnak t. ügyvéd úr által előadott lefolyására megteszem a törvényből közvetlen folyó észrevételeimet. Nagy levén az áttekintendő anyag, rend és kellő világosság céljából így foglalom össze a mondanandókat:

Először méltatni fogom a törvény szempontjából azon mozzanatokat, melyek az állomás megüresedésétől a betöltésig bekövetkeztek, azután pedig ama hatósági intézkedéseket, melyek a megtörtént választás folyamán és elbírálása közben — törvényes intézkedések színe alatt — tétettek.

Minden félreértés és elesavargatás visszaütés, illetve megelőzése okából — addig is, míg ezt bebizo-

Lovagkorunk legnagyobb hőse: az apostoli lelkű Hunyadi János ezekért harcolt, úgy mint előtte senki más; ezektől lelkesítve hazáját mentette meg, midőn e haza pártoskodó, önző, haszonleső, hazaáruló érdeklövagok tanyája volt.

És vajjon megérted-e, hogy míg e haza mai gyermeke szabadon imádkozhatja Istenét és nem félheti az apjától örökölt földet: addig volt idő, midőn az Istenért, hazáért, szabadságért a vad rengetegek, hű honfiakkal, bűjdosókkal teltek meg, a kiknek nem volt szabad szeretni drágaságaikat: hazájokat, hitvesöket, gyermekeiket, nem volt szabad imádni Isten-t az édes honi nyelven, a midőn „*őszi harmat után, nagy hegyeknek ormán fújdogált a hideg szél; zöld erdő harmatát, a bűjdosók nyomát hóval fedte be a tél . . .*” hóval fedte be a tél a magyar szabadságot, mit a hősök kezén török, német bilines, a ref. lelkészeknek gyalgánc sira-tott nagy messze idegen földön. Vajjon megérted-e, hogy e 3 szót írta zászlajára Rákócy Ferenc: „*Istenért, Hazáért, Szabadságért.*” Vajjon megérted-e, hogy e három szónak szentelünk ünnepet ma, az 50-ik március 15-én. Vajjon megérted-e, hogy e 3 szóért vívtuk legnemesebb harcunkat 50 évvel ezelőtt. E 3 szóért halt vértanú-halált az aradi tizenhárom tábornok, a kik közül a hősök hőse, a viadalok oroszánja, ki 43 esatát vívott, kit ellenség soha meg nem vert, a kivégeztetés előtti rémes éjszakán ezt az imát írta és hagyta ránk örökül: „*A viadalokban és csatákban Te vezéreltél oh jó Atyám. Te engedted azokat kiállani s mentőkarod némely kétes harcokban sértetlenül védett meg. Legyen neved örökön örökké áldott! Oltalmazd Mindenható az én*

nyítom — egyelőre már itt kijelentem, hogy a meghívás útján eszközölt papszerzés is *lelkészválasztást képez* úgy lényegében, mint a törvény igazi szellemében, minélfogva egyfelől a szabatos rövidség, másfelől az igaz értelem szem előtt tartása tekintetéből mindenütt ezt a kifejezést fogom használni: *lelkészválasztás*. Lássuk azért először a történeteket.

I. Mint tek. ügyvéd úr kimutatta: a kolozsvári negyedik lelkészi állomás ezelőtt 5 évvel üresedett meg s öt év óta, vagyis 1897. év június haváig betöltetlenül is hagyatott s csak ekkor tettek kísérletet betöltésére. Az első kérdés tehát az: *törvény szerint szabad volt-e* öt évig üresen hagyni ezen lelkészi állomást? Felelet: nem, mert általános gyakorlat, illetve jogszokás szerint a lelkészi állomás — a kegyév igényeinek kielégítése után — mindjárt, vagy ha kegyévre jogosult nincs: azonnal is betöltetik. Az Egyh. Törv. 194. §-a úgy rendelkezik, hogy: „A lelkészi állás megüresedését a gyülekezet előjárósága köteles azonnal bejelenteni az esperesnek“, nyilván oly célból, hogy az esperes a betöltés iránt azonnal intézkedhessék. Ugyde, ha az esperes eltekint a jogszokástól, tíz évig is elhúzhatja a betöltés foganatosítását, anélkül, hogy ezáltal tételes törvényt sértene, mert kifejezetten sehol sincs megszabva, hogy a teendő intézkedések között mennyi időnek szabad eltelni, illetve a megüresedés után az első, második, harmadik lépés mikor teendő. A törvény e részben szánandóan hiányos, noha a szó úgyszólván ott lebeg a nyelvén mindenütt, de kimondva sehol sincs. Így áll e kérdés közjogilag. De másként áll az erdélyi magánjog szerint. E szerint ugyanis a kolozsvári lelkészi állomás csak 1895-ig maradhatott ürességben, a mikor életbe lépett az „Utasítás“, melynek 181. és 190. §§. egybehangzólag kimondják, hogy az Igazgató tanács

adhat ugyan engedélyt bizonyos megszabott időre a lelkészi állomás ürességben tartására, de ez az idő „egy évnél tovább nem terjedhet.“ Elismerem, hogy ez Utasításnak nincs visszaható ereje s így a 190. §. értelmében a püspök még 1895-ben is tehetett előterjesztést az állomásnak 1896-ig ürességben tartása iránt: de már ennek az előterjesztésnek az Igazgató tanács nem adhatott helyet, tudván, hogy az állomás már eddig is három éven át vala ürességben. De mondjuk, hogy törvény nélkül a bűn holt állat, ezen apostoli döntvény szerint is azon eredményre jutunk, miszerint a kolozsvári 4-ik lelkészi állomás üresen tartása 1895-ig holt állat, de 1895 óta már eleven állat, él, mozog és ítéletre vár. És ez ítéletet nem is az Egyh. Törvény, hanem az „Utasítás“ 181. és 190. §§. állapítják meg. Szegény Utasítás, alig két esztendő, már is meg van szegve.

A második nagyérdékű kérdés az: hány lelkésze van a kolozsvári ref. egyháznak? A fakultás megnyitása óta — miként t. ügyvéd úr írja — azt felelik „az állomás rendes betöltését sürgető presbytereknek“, hogy „az 5 theol. tanárral most 8 ref. pap van Kolozsvártt, minek a kilencedik?“ A presbyterium egyszerűen azt mondhatta volna: igenis nyolc pap az egész Kolozsvártt, de mi nem a város papjait számítjuk, hanem az egyház papjait, mivel az 5 theol. tanár a *fakultás papja*, nem az egyházközség papja és a ki őket összeadja, nem tudja, mit követel a fakultás érdeke és mit kíván az egyház érdeke. Hiszen ilyen számítás szerint Debrecenben 20 lelkész is volna, de ott még mindig csak 6 lelkészt számítanak, mivel csakis ennyi áll az egyházközség közvetlen szolgálatában, a többi a tudomány papja és más megbízatás papja. Ezzel az ellentétessel megküzdödni tehát nem lett volna igen nagy föladat. Ez a kérdés

különben is szerencsétlen hazámat a további vészről! Áldd meg a veszedelembé sodrott szegény magyar hazát. Te ismered oh Uram az én szívemet s lépteimnek mindegyike tudve van Náiad. Azok szerint ítéld meg kegyelmesen s engedj a túlvilágban kegyes elfogadást találnom.“ * Édes magyar népem! Vajjon megérted-e ezt?

Vajjon megérted-e, hogy Istenért, hazáért, szabadságért nem tudjuk elfelejteni a Kossuth Lajos nevét, a ki e 3 szóval az újjászületés ama dicső napjain átvett minket, a ki 1883. március 15-ikén ezt írta haza nemzetének: „Az ősök keresztet iktattak állami címerébe a vérrel szerzett magyar hazának. Arad pedig a magyar Golgotha. Legyen a honzsabadság mártyrjainak halálával megszentelt földjének minden porszeme termékeny honzszeretben, miszerint a polgárerények törekvése által igazoltassék a magyar szabadság diadalában, a mint a hit kitűzése által igazolva lett a keresztyén vallás diadalában, hogy a kereszt a feltámadás jelvénye.“ **

Vajjon megérted-e még e szavakat? Vajjon megérted-e, hogy a drágán vett magyar szabadsággal vakmerő játékot űzni, a haza sorsát kockára tenni, a haza fiait mérsárszékre vinni oly bűn, a melyért Kossuth szavai szerint: „a pokol minden kinszenvedése sem elég büntetés!“ Oh hidd el hát, hogy e haza elég erős, hatalmas és jó, gyermekeinek bajait, fájdalmait megorvosolni mindenha, csak hívek legyünk ő hozzá

mint a kereszthez és felette örökös Istenünkhöz mind halálig.

Hívek mind halálig, a keresztnek haláláig. Mert e 3 szóért: Istenért, hazáért, szabadságért halt meg a mi tökéletes mintaképünk Krisztus Urunk is, a ki szabadokká tett minket Istennel, a világgal, az embe-
rekkel, önmagunkkal, a bűnnel, a koporsóval szemben. Azért „a szabadságban, a melylyel minket a Krisztus megszabadított álljatok meg és meg ne kötelezzétek ismét magatokat szolgálatnak igájával.“ Ne legyetek rabszolgái az anyagnak, a testnek, az érdekeknek, a bűnnek, a koporsónak. Vizsgáljátok meg szívetekeket, hogy bírtok-e ama „lakadalmi ruhával,“ a szeretet igazságával, a mely szabadokká tesz, szabadságra méltóztat titeket. Nem vagytok-e adósok Istennek egy kissé több gyermeki bizalommal, halálával? Nem tartoztok-e felebarátaitoknak egy kissé kevesebb irigységgel, haraggal, bosszúvágygyal, kárörömmel? S nem tartoztok-e egy kissé több elnézéssel, részvétellel, irgalommal, megbocsátással? Tegyétek szívetekekre kezetekeket. Emeljétek ég felé szívetekeket! Adósságaitok gyötrő érzésétől az örök irgalom szabadítsa meg titeket. És kövessétek ég felé útjában a megtestesült szeretetet: Krisztust, a ki az egyes embernek ép úgy mint a nemzeteknek, az uralkodóknak, az államoknak, az egész emberiségnek örökre megszabta az egyetlen igaz utat: a melyen a földi és mennyei boldogságot elérhetik. Ez út a törhetetlen szeretet: Istenért, hazáért, szabadságért! Amen.

Csánki Benjámín.

* Damjanich.

** Kossuth.

hát nem igényel semmiféle juris prudenciát, de mint érdekes kolozsvári ötletet, mely a logikában is új irányt és új korszakot jelent, — igazán kár lett volna figyelmen kívül hagyni. (Ez egyből tanuljuk meg, milyen lesz majd az *argumentum* egy napon a derék Brassay bácsi városában, az igazságos Mátyás király szülőföldén!)

Következő nevezetes kérdés: szabad volt-e az üresen hagyott lelkészi állomás javadalmát más célra, illetve két *katekhéta* díjazására fordítani és a lelkészi díjlevelet *ügy megesonkítani*, hogy a negyedik lelkészi állomás eredeti javadalmából a *betöltés idejéig* már csak 600 forint maradjon lelkészi javadalom gyanánt, — mint ezt maga a püspöki előterjesztés is beösméri — úgy, hogy maga a püspök is kénytelen *kevesbitett díjlevélnek* nevezni a negyedik lelkészi állomás díjlevelét? A feleletet közvetlenül az Egyh. Törv. 194. §-ának d) pontja adja meg, mely a lelkészi díjlevél épsége fölött a törvényszerű ellenörködést az esperesre ruházza, mondván: „Intézkedik a lelkészi díjlevélnek esonkítatlan föntartására nézve, e végett az egyházat kellőképp utasítja s a díjlevelet megerősítés végett be kívánja.“ Igaz, hogy a törvény, mely így intézkedik, csak 1894-ben lépett hatályba, de az erdélyi kerületre nézve hasonlóan intézkedett a korábban érvényben volt ottani Törvénytár is, mely a papnélküli egyházközség pénztára javára rendelte az üres lelkészi javadalomnak — a helyettesítés költségei levonása után — fönmaradt $\frac{1}{2}$ részét, míg a másik $\frac{1}{2}$ részét a gyámintézeti pénztár javára utalta. Maga a lelkészi díjlevél pedig itt is megesonkíthatlan vala úgy az írott törvények, mint a szokásjog értelmében. A lelkészi díjlevél megesonkíthatlanságát biztosító Egyh. Törv. 194. §-át az erdélyi „Utasítás“ is elősméri, az intercalaris jövedelem hováfördítése iránt pedig — a fenhivatolt régibb szabályokkal és gyakorlattal egyetértőleg — az Utasítás 180. §-ának g) pontja is úgy rendelkezik, hogy az ürességben létel ideje alatt teljesített helyettesítő szolgálatok megszabott törvényszerű díjazásának fedezete után fönmaradt intercal. jövedelemnek „fele részé az egyházközségé, fele pedig az egyházmegyei özvegy-árvai alapé.“ A beszolgáló lelkésznek és tanítónak adandó jutalom *minimuma** ugyanezen §. értelmében „az egész papi fizetésnek legalább egy nyolcadát tege külön-külön.“

Világos ezek szerint, hogy a fenhivatolt törvények ellenére elkövetett díjlevél-esonkítás és a javadalom más célra fordítása, mint tételes törvényekbe ütköző eljárás — azon törvények szerint, illetve 1894 előtt a korábbi törvények — 1894-ben már az Egyh. Törv. 194. §-a, esetleg 1895 óta az erdélyi „Utasítás“ 180. §-ának g) pontja és 191. §. szerint minősítendő.

Most következik annak a kérdésnek elbírálása: helyes és törvényszerű-e ama „határozati javaslat“, úgy érdemét, mint indokait tekintve, melyet — tek. ügyvéd úr előadása szerint — az erdélyi reform. egyházkerület

* A jutalom minimuma tehát az egész fizetés egy nyolcadrésze, de hát mi legyen a maximum? A minimum igen bőlesen van meghatározva, a maximum pedig igen bőlesen van elhallgatva, vagy legalább elfeledve. S mi következik ebből? Az, hogy a beszolgáló lelkész és tanító nem kaphatnak kevesebbet külön-külön, mint a fizetés nyolcadát, de *többet* igenis, elamnyira, hogy egy forint híján az egész fizetést is elnyelhetik, mert a maximum nincs megállapítva. A törvénynek pedig elég tétetett, ha a fönmaradt egy forint osztatik meg az egyházközség és árva-alap között, kapván mindenik egy-egy koronát. A ki elolvassa az „Utasítás“-ból a 180. §-t: az beláthatja, hogy mindez szépen megtörténhetik a §. sérelme nélkül. De a maximum kérdését jó volt meghagyni egyházi jogi modus infinitivusnak, hogy benne az esperes és lg. tanács szabadon mozgassanak . . . Bizony nem ártana az Utasításnak — egy kis revisió.

püspöke — elfogadás végett — a kolozsvári ref. egyház képviselő közgyűléséhez 1897. június 17-ik napján benyújtott?

Egyházi törvényeink, de főként az erdélyi „Utasítás“ 181. és 190. §§-ai értelmében — legnagyobb sajnálattal — kell konstatálnunk, hogy eme határozati javaslat benyújtása először nem vala *szabatos*, másodszor nem vala *ildomos* és mindenekfelett nem vala törvényszerű eljárás.

Ugyanis dologi oldalát tekintve nem vala *szabatos*, mert éppen az „Utasítás“ 181., illetve 190. §-a rendelkezéséből kifolyólag az Igazg. Tanács azon helyzetben van, hogy az egy évi üresen tartásra adott engedély letelte után egyszerűen utasíthatja az illető egyházat, hogy lelkészi állomását haladéktalanul töltse be. Ez történik egyszerű utasításban a törvény értelmében és nem *határozati javaslatban*, melyet a gyülekezetnek jogában van elfogadni, avagy elvetni. Ekként a püspök úr határozati javaslatának benyújtásával a törvény rendelkezésének érvényesülését kockára tette, amennyiben éppen a kebli törvény rendelkezését a képviselői gyűlés határozata alá bocsátotta s így a törvény tekintélyét megsértette. Mert akár fogadja el a képviselő gyűlés a javaslatot, akár nem: mindkét esetben meg van adva a veszélyes praecedens, melynélfogva a törvény egyenes rendelkezése az egyházközség jóakaratótól és elhatározásától tétetik függővé és a törvény könyörögni tanul, midőn diktálni volna hivatta. Ebből folyólag a „határozati javaslat“ *első* argumentuma, a mely a negyedik lelkészi állomás betöltését azzal támogatja, hogy a *vállalkozóval kötött szerződés szerint az egyházközség millennaris új temploma nov. 1-ig elkészül*: egészen *elhibázott indokolás*, sőt ezen a helyen *nem is indok*, mivel itt az egyetlen, kizárólagos indok maga a *törvény rendelkezése*. A lelkészi állomás betöltésének *egy indoka* van: a *törvény*, mely azt követeli, hogy a megüresedett lelkészi állomás betöltessék, még ha templom egyáltalában nem volna is; mert jól jegyezzük meg, nem ujonnan szervezett állomásnak, hanem a régen fennálló s megürült lelkészi állomásnak betöltéséről van szó. Csak a templom új, de a lelkészi állomás régi. Törvény, mert úgy vagyon. Ki a törvényt másképpen tekinti: sohasem tisztelte azt, még ha naponként letenné is a törvénynek és alkotmánynak a hűségesküt.

Továbbá a „határozati javaslat“ személyi oldalát tekintve, nem vala egészen *ildomos* és törvényszerű. Nem pedig azért, mert nem is lett volna szabad *ily módon* bocsátkozni a kérdés személyi oldalába. Egyházi törvényeink, jelesül az Egyh. Törv. 199—203. §§. megengedik ugyan és meghatározzák a „meghívás útján való *lelkészválasztást*“, de azt épen megfordítva, illetve *azzal homlokegyenest ellenkezőleg szabják meg, mint a hogy a „határozati javaslat“ útján eszközöltetett*“. Ugyanis az Egyh. Törv. 199., 200., 201., 202. és 203-ik §§. értelmében maga a választó gyülekezet többsége jelöli meg azt, kit lelkészül megválasztani óhajt s ezt a 201., §. kifejezetten is a gyülekezet jelöltje névvel illeti; tehát nem a felsőség jelöltjének minősíti. Tény pedig, hogy „a határozati javaslatban“ követett eljárás mellett nem a választó gyülekezetnek volt jelöltje, hanem az egyházi felsőségnek volt jelöltje a püspöki titkár M. L. úr személyében. A „határozati javaslat“ pedig jelöltjének megnevezésével odaállott supplicálni a képviselő gyűlés színe elé, kérve az ő jelöltjének elfogadását és legkegyesebb megválasztását. Tehát egészen megfordítva történt, mint a hogy a törvény rendeli. Avagy nem teljesen mindegy ez? Kérdik

talán megütközve némelyek. Hiszen így is, úgy is választás a vége, s minden jó, ha a vége jó. Vajjon miért nem intézkedett hát megfordítva a törvény? Mi lehet annak oka, hogy a gyülekezet jelöli ki a maga emberét, aztán megválasztván, a felsőség erősíti meg? Felelet a törvény eme rendelkezésének egy kis lélektani, meg egy kis morális oka van, nevezetesen: Ha a gyülekezet maga jelöli meg megválasztandó lelkészét: nagyobb a valószínűség az iránt, hogy a választás közmegnyugtást és általános meglegedést kelt, mint megfordítva. Továbbá az egyházi felsőségnek, illetve magának a *felsőségnek* józanul értelmezett fogalmából foly az, hogy inkább ő tartsa kezében a megerősítő és megsemmisítő jogot, mint hogy ő menjen supplikálni és kétes helyzetben várni alárendeltjei elhatározását, mely kívánságát megadja, vagy esetleg megsemmisíti, s azzal semmivé teszi az ő tekintélyét és erkölesi súlyát is. És fájdalom — a jelen esetben ez is megtörtént. A „határozati javaslat” az első próbán csúfot vallott, meg kellett érnie azt, hogy visszautasított, és a visszautasítás szegényét elviselve, *ujabb kísérletre kellett magát elszánnia*. És mindez miért? Mert jónak látta a törvény által kijelölt szigorú elvi állást elhagyni és személyi tekintetek porába leszállani. Nekünk pedig meg kelle érnie a szomorú látványosságot, melyben a törvény tekintélye és a felsőség tisztessége egyszerre jutnak szegényköre. (Az előbbi nem vétke benne, de az utóbbi igen. Fölteszszük róla, lesz ereje és türelme meghallgatni az egyenes kritika őszinte, de jóakarátú szavát, mint egykor Dávid király a próféta szemrehányását. Botlásaink megismerése — jebbúlásunk föltétele és biztosítéka.)

(Folyt. köv.)

Kanonista

KÖZÉLETÜNK.

Visszapillantás a múlt évi püspöki jelentésre.

(Vége.)

A bejelentett adományok közül csak a nagyobbakról emlékezzünk meg. Bizonyára az egyházas érzés és gondolkodás tanubizonyságai ezek, ha felekezetünk tagjaitól erednek; a keresztényen türelemé pedig akkor, a mikor (a mint erre sok példa van) más egyházhoz tartozók adják azokat segélyül nekünk, a gyengébbeknek. Hajdú-Nánáson néhai Nagy Mihály 11 ezer frt. vagyonát a gymnasiumra hagyta. Szokolyban özv. Szentmiklóssy Lászlóné 2000 frtot adományoz. Karcagon Kerekes István új szöszéket stb. készített 2300 frt értékben. T.-Sz.-Miklóson Kormos Izsákné Rác Borbála 2700 frt alapítványt tesz. Mező-Túron Nagy József és neje Várady Emilia lelkészfizetési alapra 18 ezer frt, kántorfizetési alapra 5000 frt ért. földet adnak. Vitkában (n.-károlyi e. m.) Szalay György hagyatékából 16 ezer frt marad az egyház részére. Járniban meg Szondi Andrásné egész vagyonát (4000 frt) erre szánta. B.-Böszörményben (N.-Szalonta) a gróf Csáky család (róm. kath.) az iskola mellett levő belső telket a rajta levő épülettel iskola helyiségül adományozza (4000 frt ért.). Majtison b. e. Vály János az egyháznak 2000 frtot ad. Szatmárt néhai Kovács M. és neje 7—8 ezer frt ért. ingatlant hagynak az egyháza. A szegény nép filléréi számos helyen megható módon gyűlnek össze mint Pettyénben (n.-bányai e. m.), a hol a Szamosból egy nagy fát fognak ki, melyet a víz sodrott magával, Szatmárra beszállítják, az árát (37 frt 50 krt.) az egyháznak adják. A nagy géciek (Szatm.) „éjet-napot egygyé téve

600 frt értékű kézi és ígás napszámot szolgáltak az építkezések mellett, ezenkívül megadóztatták magokat 1500 frt erejéig, még a községben lakó eselések is gyűjtöttek magok között 26 frt, egy róm. kath. földbirtokos pedig összes igaerejével vett részt az építkezésnél! Míg régen gazdag patronusok voltak e tekintetben segítségére a népnek majdnem minden községbe — szól az esperesi egyik jelentés — most, azok elpusztultával maga a nép veszi kezébe legtöbbször az önfentartás munkáját! Az eddigieken kívül még több, nem hitünk sorsát is hálával emelhetjük ki a számos adakozó közül, így Szt.-Mihályon (A.-Szab.) a nagy emlékü gr. Dessewily Emil méltó özvegye (egy igen buzgó kath. úrnő) végrendeletében 1000 frtot adott az iskola részére, másik ezret pedig az egyháznak K.-N.-Révén (Bihar e. m.) egy örvendi kath. földbirtokos (Juricskay Mór) iskola alapra 500 frtot, templom-toronyra 275 frtot ad, ugyanez Órvenden is 500 frtot ad az iskola alapra. Érdekes, hogy az úrvacsorához szükséges bort egész éven át ugyanezen kath. földbirtokos adományozza! Vértesen, egy nem felekezetünkbeli urnó léces kerítést készített a templom körül 300 frt költséggel Balkányban (F.-Szab.) harangra számos kath. és izraelita adakozik jelentékeny összeget, Lövön templom-építésre. Gyulajon toronyjavításra. Végül megemlítek egy alapítványt: a Miklovic Bálint h.-m.-vásárhelyi lelkészét, a ki Uj-Fejértón néhai Révész Imre emlékére 200 frtot adott az iskolás gyermekek segélyezésére. Ha tehát nem hordunk is több ajándékot a sátorra mint kellene, bizonyára „tartozunk azokért hálákat adni.”

A millenniumi esztendő különben igen alkalmas volt arra, hogy ne csak édes hazánk, hanem szeretett anyaszentegyházunk iránti szeretetünknek is méltó kifejezést adjunk. Hiszen a kettőt mi egymáshoz úgy is oly közel állónak hisszük és valljuk, hogy egymástól elválasztani nem szoktuk! Egyházainkban, iskoláinkban mindenütt megültük a nagy nemzeti ünnepet, mely nemzeti önállóságunkat oly fényesen dokumentálta a művelt világ előtt. A millennium emlékére számos helyen alapítványt tesznek a szegény tanulók segélyezésére, felruházására. Egyik helyen a presbyterium úrasztali kelyhet készített saját költségén, más helyen úrasztalt készítettnek; itt új harangokat öntetnek, amott a templomi székeket zoltárokkal látják el; egyik helyen párbér-váltás alapot hoznak létre, a másik helyen az egyházi magtár alapját vetik meg; amott oly alapítványra gyűjtene, melynek kamata az úrvacsorai bor beszerzésére létszen fordítandó, emitt meg szeretetház létesítésén buzgólkodnak stb. Szóval mindenütt lelkesedés mutatkozik a magyar állam és a magyar vallás szent ügye iránt!

Az egyházpolitikai törvények életbeléptetése meg sokkal közelebbi időre esik, hogy sem annak teljes hatásáról a püspöki jelentés érdemileg szólhatna. Annyi bizonyos, hogy azok a megrázkódtatások, melyeket az életbe léptetésnél, a vészmadarak jósoltak, nem következtek be. Másrészt meg az is bizonyos, hogy azok a bajok, melyeket némelyek az új törvényeknek hajlandók felróni, részben magoktól is előállottak volna. Vannak egész egyházmegyék, melyekben a házas felek közül alig egy-két pár nem vette igénybe az egyházi áldást. (Máramaros-Ugocea) A szatmáriiban is csak hat akadt ilyen. A n.-szalontaiban 0.75% nem esküdött meg. A hol, mint a H. N.-K. e. megyébe 50% emelkedett az esküvés mellözése, ott ujabban csak 11 pár nem esküdött meg (1.3%). Az új törvényeknek e tekintetben káros hatását ellemsúlyozza a stólamegváltás, mely a

most nevezett e. m. 25 egyháza közül 23-ban keresztül vitették. M.-Turon azonban, a hol a megváltás nem történt meg, még 33% dísztelenkedik. A békés-bánati e. megyében a stóla-ügy több helyen nincs ugyan rendezve, de a lelkészek elengedik a szegénysorsúaknak az esketési díjat, mind a mellett voltak olyanok, a kik fizetés nélkül sem esküdtek meg. A nagy-szalontai e. megyében is a lelkészek a törvényesen megállapított esketési stólát felére szállították le, a szegényeknek pedig díj nélkül ajánlották fel az esketés teljesítését. Ezen áldozatok reméljük, hogy a törvényhozás méltányoló figyelmét magokra vonják, Itten-ottan a gyermekek megkeresztelése is elmarad (N.-Szal. 0.05%) de több egyházmegyéből jelentik, hogy minden új szülöttet megkeresztelnek. Hasonló az eset a temetkezéseknél is. Minden halott e. rendtartásunk szerint temettetett el — jelenti Szatmár. A hol a hitelveink szerint való rendes temetés szörványosan mellőztetik is, ott is (mint békés-bánatiban és a n.-szalontaiban) a felekezetnélküliek, a nazarénusok és baptisták játszáka a szerepet. A debreceni e. megyéből is hangzik a panasz, hogy mind többen akadnak olyanok, kik házassági frigyüket megáldadni nem kívánják; de már az a.-szabolesi e. megyében is elenyésző esekély szám nem vette ezt igénybe. A vad-házasságban élők számát megállapítani sok nehézséggel jár kivált a nagyobb városokban, de H.-N.-K. és N.-Károly megjegyzi, hogy számok apadóban van. H.-N.-K. az új törvények rovására írja azt is, hogy a vizáldokódó házások békéltetésre nem igen jelentkeznek. A törvénytelen gyermekek száma, ha jól jegyeztem meg, 5—10% közt változik.

Sötét kép tárul elénk a vallásváltoztatás terén. A felekezetnélküliség, nazarenismus, baptismus eltántorítja a gyenge hitűeket. Igaz, hogy az eltántorodottak sok helyen visszaléptek, még több helyen ügyök éppen nem haladt előre, sőt van e. megye, melyben ily jelenségek nem is fordulnak elő, de az is bizonyos, hogy sok helyen (Békés-bánat Bihar. N.-Szalonta) még is befeszkeltek már magokat. Egyik másik futkározó apostol komédiáskodásán hajlandók volnánk néha-néha jót nevetni, ha a dolognok komoly háttére nem volna. Lövön például (F.-Szaboles) egy szües iparos vegyes gyülekezet előtt hadonázott „a tiz szüezekről“; de azután elkotródott onnan, mert másodsor már nem voltak halgatói! A jelentésből bizonyosnak látszik, hogy a felekezetnélküliség nagyrészen együtt jár a socialis-mussal, s a hol a socialismus fellépett, ott az istenitisz-telettől való elhidegülést lehetetlen észre nem venni. Azt a diagnost azonban, mintha az efféle kóros tünetek pusztá anyagi, adóügyi okokra volnának visszavihetők, én legalább a magam részéről — valószínűnek el nem fogadom. Mélyebb okokra vihetők azok vissza, melyeknek megszüntetése csak az állam és egyház vállvetett, s evangéliomi szellemtől áthatott komoly munkálkodása által volna elérhető. Megnyugvással olvassuk, hogy mi sem nézzük összetett kézzel a baj terjedését és hogy lelkes és buzgó lelkéseink és éber egyházi elő-járóink az ülpróféták működését számos helyen egészen eredménytelenekké teszik. Adja Isten, hogy a század-vegi átalakulások tömkelegéből győzelemmel bontakozzék ki anyaszentegyházunk szent ügye!

Addig is mindnyájan, a kiknek az Isten lelkieket adott „hintegessük — a mint nagy Széchényink magát kifejezte — az igazi erkölcsi függetlenség magvait. Ki fognak azok kelni — mondá az ő jós lelke — habár későn is, akkorra bizonynyal, mikor mi már a sirban leszünk“!

— Aurifaber.

Az egyházi adózás reformja.

VI.

—L —R oly osztályadót ajánl, mely szerint az 5 frton alóli állami adót fizetők 2 frtot, az 5—10 frtnyi állami adót fizetők 4 frtot, a 10—20 frt állami adót fizetők 6 frtot stb. s pl. az 1500—2000 frt állami adót fizetők 100 frtot fizetnének egyházi adó gyanánt.

Már most kik fizetnek 5 frtig terjedő állami adót? Az I. oszt. kereseti adó körében a cselédek, a napi dijasok, havi 40 frtnál kevesebb állandó fizetést húzó alkalmazottak, a legszegényebb iparosok, valamint a házalók; a III. oszt. kereseti adó körében azok, kik 50 frt, vagy kevesebb évi tiszta jövedelem után vannak megadóztatva; a IV. oszt. ker. adó körében, kik 500 frt, vagy annál kevesebb évi fizetéssel bírnak, a földadónál, kiknek kataszt. tiszta jövedelme 20 frtot meg nem halad, a ház-osztályadónál, kik 1—2—3 szobás kis lakásban laknak.

Látjuk, hogy a legszegényebb emberekről van szó s ezek egyházi adója, —L —R szerint, 5 frtig akár az állami adó 200%-t is elérheti, 10 frtos adónál 60%, 20 frtosnál 30%-ot, 21 frtosnál 40%-ot, 30 frtosnál 24%-ot tenne; 1500 frtos állami adónál 66%-ot, 2000 frtnál 5%-ot.

Azt hiszem, hogy ez osztály-adórendszer igazságosságának s arányosságának jellemzéséhez nem kell több adat. Ennél a szatmári javaslat, szerény nézetem szerint, csakugyan jobbat indítványoz, még akkor is, ha az ott javasolt adó %-ot még egyszer annyira emelik is.

De hiszen —L —R is az állami adókat veszi alapul s ezek szerint állapítja meg az osztályokat. Holott olyan egyházi osztályadóról, a minőt ő javasol, csak akkor lehetne szó, ha az állam egyenes adó-rendszere nem a hozadéki, hanem a személyes jövedelmi adón sarkalna. s e személyes jövedelmi adót osztályadó alakjában vetné ki,

Hogy —L —R gondolatmenetét kövessem, most áttérek azon ellenvetésére, mely lényeges követelménynek tekinti a közalapi járuléknak az *egyházközségi adó* összegébe való felvételét, s e tekintetben hivatkozik az Egyházi Törvények 266. §-ára, mely ezt szintén óhaj-tásként fejezné ki. Azonban itt a következőket kell meggondolnunk: noha elvileg talán nem lehet kifogást tenni az ellen, hogy a közalapi járulék, hol ezt a helyi viszonyok igénylik, egyházközségi adóvá változtassék át, gyakorlatilag nehézséggel fog járni s általánossá alig tehető. És pedig azért: 1. mert az E. T. 263. 264. §§-ai különleges módot állapítanak meg a közalapi járulék meghatározására, mely esetleg nem alkalmaztatik az egyházközségi adónál; 2. mert a 268. §. megengedi a családfőnek, hogy közalapi járulékat egyszersmindenkorra megválthassa, az egyházközs. adónál pedig ez nincs megengedve; 3. mert a 266. §. sem arról szól, hogy a közalapi járulék egyházközségi adóvá váljék, hanem csak arról, hogy a kivetés esetleg 5 évről 5 évre történhetik, s ha ily esetben a járulékot másként megállapítani nem lehetne, fejenként 5 kr. számítandó, mint minimum; 4. mert gyakorlatilag is helyes és célszerű az egyházközségi és közszükségletek szétválasztása.

Az a kifogás, hogy helytelen a belhivatalnokok kezén levő földek átlagos haszonbérjövödelmének az egyház jövedelmei közé sorozása: elesik, ha elfogadjuk a készpénzbeli fizetés elvét. De ha a belhivatalnokoknál meghagynók is e földek élvezetét, az átlagos haszonbért be kell tudni az egyházak jövedelmébe, mint bevételt, s a lelkészek, tanítók fizetésébe, mint kiadást, mert az egyházközségi gazdálkodása csak így lesz áttekinthető.

A lelkészi állások osztályozásán azt a módosítást kívánja tenni, hogy a 800 forint fizetési minimum 800 lélekig terjedjen s aztán 800—1600 lélekig 1000, 1600—2400-ig 1200 frt, 2400 lelken felül 1400 frt legyen a minimum. Ez osztályozás elvileg nem különbözik a szatmári javaslatétól, csak némileg nagyobb lélekszámot követel az alsóbb osztályokban. Teszi ezt azért, hogy ennél kevesebb gyülekezetünk szorúljon államsegélyre.

A segédlelkészek fizetését, a legalsóbb osztály kivételével, gyengébben szabja meg, mint a szatmári javaslat, de e helyett „az általuk végzett temetések stóliját” kívánja számukra biztosítani. Azt hiszem, ez sem elvi kérdés.

Az is csak részletkérdés, hogy a lelkészek korpótléka mikor lépjen életbe, illetőleg mettől számíttassék. E problémát úgy kell megoldani, hogy sem az egyház össze ne roskadjon az emiatt el nem bírható terhek következtében, se pedig annyi jogos igény kielégítetlenül ne maradjon. Cikkiró a millenniumis esztendő őhajtáná kiinduláspontul venni, de bármily magasztos volt is e nemzeti ünnep, e kezdőpontot önkényesen fölvetnek tartom, mert így 30—40 éves szolgálatok minden rekompenciáció nélkül esnek el. Átmenetileg talán helyesebb volna úgy intézkedni, hogy a törvény hatályba léptéig teljesített szolgálat egy, vagy legfeljebb két korpótlékra ad igényt.

Formai tekintetben kifogásolja azt, miszerint a javaslat 7. §-a nem mondja meg, hogy e fizetésrendezés nem vonatkozik azon egyházakra, melyekben az itt megállapítottaknál nagyobb fizetés van érvényben s hogy ezt csak a 12. §-nál tudjuk meg. A törvény összefüggő egész, melynek szakaszai egymást kiegészítik, támogatják; a kérdéses intézkedés a 12. §-ba azon logikai összefüggésnél fogva került, melyben nemcsak a 7-ik, hanem a 8—11. §§-okkal, mint előzményekkel is áll. Egyébként a 7. §-ba lehet egy hivatkozást fölvenni a 12. §-ra s akkor az egész kifogás elesik.

Helyteleníti —L—R, hogy a tanítói fizetések szabályozása is benne van e javaslatban; még pedig azért, mert fél, hogy ezáltal a főcél: a lelkészi fizetések rendezése lesz kockáztatva. A tanítói fizetések szabályozása ugyanis állami törvényt és más felekezeteket is érint s elbírhatatlan terheket hárítva az egyes egyház-községekre.

De hát ha az egyházi adózást és gazdálkodást, a belhivatalnokok fizetését általában rendezni akarjuk, kiterhetünk-e a tanítói fizetések kérdése elől? Képzeltető-e oly gyökeres reform, mely a belhivatalnokok, egyik fontos és tekintélyes osztályát kényelmi szempontokból mellőzi? Nem méltán vádolhatná a tanítói kar a szatmári javaslat készítőit ez esetben egyoldalúsággal, szűkkeblőséggel?

És hogy ily fontos kérdéseknél mily nehezen lehet az összes igényeknek eleget tenni, bizonyítja az, hogy a reformált tanítók egyik-másik nyilatkozata nagyon is kevesli azt, amit a szatmári dolgozat javasol számukra.

A 8. §-ban benne levő azt az intézkedést, mely szerint az oly gyenge egyházak melyeknek anyagyházakként fentartását vallási (felekezeti), vagy nemzeti okok szükségessé teszik, nem affilialandók, dacára —L—R kifogásának s éppen a kormánynak a lelkészi fizetések rendezésére vonatkozólag azóta megjelent törvényjavaslata folytán nagyon is meghagyandónak tartom.

Ezek ellenészrevételein —L—R igen tiszteletreméltó, tanulságos cikkére.

És most befejezem ezt a nagyon is hosszú nyult dolgozatot. Bocsánatot kérek az olvasóktól, hogy ily sokáig fárasztottam őket, de eröm és tehetségem szerint hozzá akartam járulni e kérdés megvilágításához mely ref. egyházunk külső életének e századokban egyik legfontosabb kérdése s megoldása messze időkre kiható alkotás lend.

Csak még annak megjegyzésével tartozom, hogy mindenütt igyekeztem ugyan a nagyváradi értekezlet által kiküldött bizottság szelleméhez, felfogásához, javaslatának általam kidolgozott indokolásához hű maradni: de e mostani közleményem tisztán saját egyéni iniciatívából eredő s mint ilyenért, egyedül én tartozom felelősséggel.*

Dr. Bartha Béla

(Vége.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— A lelkészi jövedelmek kiegészítésére vonatkozó javaslat felett — mint említettük — február hó 16-án mindkét prot. egyház vezérémberei értekezletet tartottak Budapesten. Az ev. ref. egyház előljárói a március 24-én megnyíló konvent elé terjesztendő következő pontokban állapodtak meg: 1. A magyar kir. kormánynak, a lelkészi jövedelem kiegészítéséről szóló törvényjavaslatát nem tekintjük az 1848. XX. t.-c. végrehajtásának, annyival inkább, mert sem a törvényjavaslatban, sem annak indoklásában erre hivatkozás nincs. 2. Ezen törvényjavaslat által minden jogos igényeket teljesen kielégítve nem látjuk. 3. Megnyugtató nyilatkozatra hívandó fel a m. kir. kormány, hogy az 1868 óta az egyházkerületeknek közvetlenül, valamint az újabb időben az egyházi közalap részére juttatni szokott államsegély jövedőben is biztosítsák egyházunk részére. 4. A fentebbiek által és önerőnkől nem fedezhető szükségünk kiegészítését azonban az 1848. évi XX. t.-c. szellemében törvény által kívánjuk biztosítani. Az ág. hitv. evangélikusok a beterjesztett törvényjavaslatot a lelkészi javadalmak kiegészítéséül el nem fogadják, mivel az nem az 1848. XX. t.-c. szelleméből foly és az autonómiát sérti, ők az egyh. szükségleteinek teljes állami fedezését kívánják. A törvényjavaslat felett *Felső Szabolcsban* papok és világiakból álló értekezlet is cserélt már eszmét, s a következő pontokat terjesztette föl az e hó 3-án tartott nyíregyházi rendkívüli egyh. megyei közgyűlésre: 1. Nem helyeselhető, hogy a javaslat tárgyában a ref. egyház nem hallgattatott meg, de a javaslat elfogadható, mint az 1848. XX. t.-c. részleges megvalósítása. 2. Nem helyeselhető, hogy a hívek adóterhein nem könnyít a javaslat s hogy a lelkészek állami közegek által bíráltatnak meg fegyelmi esetekben. 3. Kifogásolandó, hogy az új anyaegyházak szervezése a kormánytól van függővé téve. 4. Ohajtandó, hogy a kiegészítési összeg együtt adassék át a felekezeti főhatóságnak s a kipótlás ne hat, hanem 800 frtra történjék. 5. Ohajtandó, hogy a termények árfelszámolása

* Z. Kiss Sándor rettegi lelkész úr e még akkor befejezetlen cikksorozatam ellen egy másikat indít meg a „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap” legközelebbi számában, erős személyeskedéssel megspékelve. Fentartom magamnak azt a jogot, hogy dolgozatának befejezése után felelhessek rá, t. i. a tárgyalagos részére, mert a személyeskedés terén — már előre kijelentem — követni nem fogom. Különben is azóta e tárgyról megjelent komoly dolognak mind az egyházi adó leszállításának és arányosításának, mind a terménybeli szolgáltatások készpénzivé átválttatásának kérdésében nekünk adnak igazat. Dr. B. B.

ne öt, de 10 évi átlag szerint történjék s a stóla ne legyen a fizetés alapjában. 6. A lelkészi fizetések újból irrassanak össze. 7. Kifogásolandó, hogy a róm. kath. és gör. kath. lelkészek fizetésének rendezéséről külön javaslat készül, mert ez ellenkezik a jogegyenlőség elvével. Az ezen elvek alapján készítenő memorandum megszerkesztésével *Ujfalussy Béla* és *Nagymáthé Albert* bizattak meg, kik munkálatukat a f. hó 3. Nyiregyházán tartott rendkívüli egyházmegyei gyűlés elébe terjesztették.

— **Apró hírek.** *A dunamelléki egyházkerület* és a pesti ev. ref. egyház január 26. elhunyt főgondnokának *gróf Tisza Lajosnak* emlékére márc. 6. d. e. 10 órakor a kálvin-téri ref. templomban gyászünnepelet tart. — *A felső-borsodi egyházmegye* tartozó Szilvás község lelképásztorává Tóth Menyhért eddigi sajtó szentpéteri s.-lelkészt választotta meg. — *A felső-szabolcsi egyházmegye* harmadik egyházi aljegyzőjeül 53. szavazattal, 29 ellenében Lic. Rác Kálmán balsai lelkészt választotta meg. — *A szatmár-németi* ev. ref. főgymn. fenntartótestülete f. hó 16. rendkívüli közgyűlést tart, melynek tárgyául a vallásnári tanszék rendszeresítése s a rendes tanárok korpótlékainak rendezése van kitűzve.

— **Az Andaházi Szilágyi-intézet ügyei.** Ismerik lapunk olvasói azt a nehéz helyzetet, melybe az Andaházi Szilágyi nevelőintézet gondatlan kezelés miatt jutott. Most már kezd kibontakozni kétséges állapotából s nem sokára új alapokra fektetve fog a nagy közönség előtt állani. Csiky L., a buzgó h. gondnok mindenekelőtt az intézet múlt évi számadását készítette el, mely teljes valójában tünteti elő az intézet vagyoni állását. Elkészítette továbbá, a hozzá érkezett újabb adatok alapján

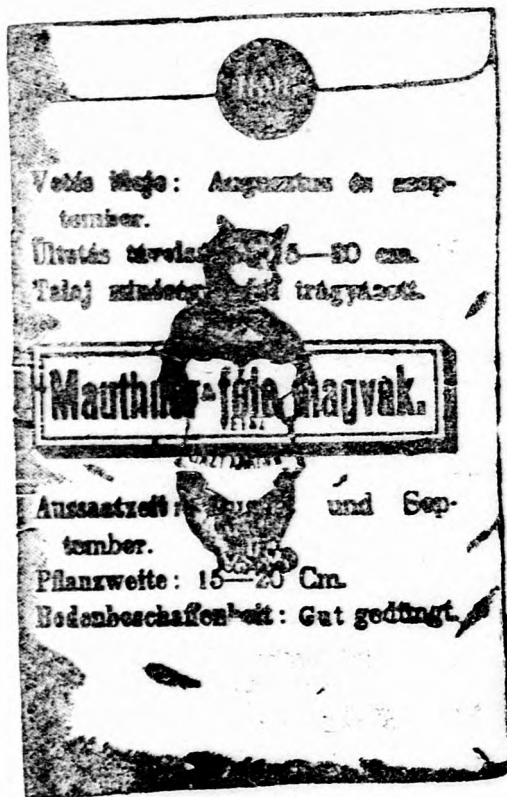
az alapító rokonságának leszámazási tabelláit, a melyeknek végleges megállapítására f. hó 16-ra családi tanácsot hívott egybe. Másnapra pedig az egyházkerületi elnökség hívta egybe az Andaházi Szilágyi-intézeti nagybizottságot, melynek feladata a h. gondnok által készített szervezeti szabályzat megállapítása leendő.

— **Halálozás.** A kolozsvári ev. ref. collegium előjárósága és tanári kara mely fájdalommal tudatja velünk, hogy *Ersekujvári Gyarmathy Miklós*, a collegiumnak fáradhatatlan, buzgó főgondnoka, a kolozsvári ev. ref. theologia-facultás főgondnoka, az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának tagja, a m. kir. Ferenc József tudományegyetem államtudományi vizsgáló bizottságának tagja, a III. osztályú vaskoronarend tulajdonosa stb. életének 68-ik évében, folyó hó 2-án meghalt. Fáradhatatlan volt a megboldogult a gondjaira bízott intézet vezetésében, érdekei előmozdításában s negyedszázadot meghaladó buzgó működését a legtevékenyebb munkásság idejében szakítá meg a halál! Temetése folyó hó 4-én d. u. 3 órakor ment végbe Jókai-utca 5. sz. a. lakásáról. Legyen emléke áldott, pihenése csendes!

TARTALOM-JEGYZÉK: A lelkészi jövedelem kiegészítéséről szóló törvényjavaslat. Gergely Károly. — Tárcza: Isten, Haza, Szabadság. Csánki Benjámín. — „1898 tanító nem tud magyarul.“ Ujfalussy Béla. — Közjogi és magánjogi modus infinitivus. Unio- és törvénytisztelet Erdélyben. Kanonista. — Közéletünk: Visszapillantás a múlt évi püspöki jelentésre. Aurifaber. — Az egyházi adózás reformja. Dr. Bartha Béla. — Különírték.

Felelős szerkesztő: SASS BÉLA.

Szerkesztő-társak: Erőss Lajos és Bartha Béla dr.

A Mauthner-féle hirneves

konyhakerti- és virágmagvak

zárt és hatóságilag védett csomagokban, a törvényesen bejegyzett

medve-védjeggyel

valamennyi nagyobb

fűszer- és vaskereskedésekben kaphatók.

A Budapesten, Andrásy-ut 23. szim a'att létező **Mauthner Ödön** czég csakis olyan csomagoknál vállal teljes jótárlást egészen friss és valódi magvakért, a mely csomagok ragasztva, a medve-ábrával és a Mauthner névvel jelölve, úgy a mint a mellékelt rajz is mutatja.